

Het element *aard* in de naamkunde

door Dr A. CARNOY

Men weet welke grote rol het achtervoegsel-*aard* speelt in de naamkunde.

Vele familienamen worden in 't Frans gesmeed op dezelfde wijs als *couard* (lat. *caude*), *bâtard*, *campagnard*, etc. en verschijnen als *Bécard* (bec), *Paillard* (paille), *Baiard* (bai), *Brogard* (wall. *brogner* „grogner”), *Coiffard* (coiffe), etc. die afleidingen zijn uit werkwoorden of naamwoorden en, dikwijls ook in formaties zoals *Collard*, *Pierrard*, *Jacquard*, *Massart*, die vleinamen zijn uit voornamen gesproten (*Nicolas*, *Pierre*, *Jacques*, *Thomas*, etc.). Men neemt aan dat voornoemd suffix ontleend is aan de Germaanse anthroponymen die uitgaan op *-hart*: *Reinhart* > *Renard*, *Ric-hard* > *Richard*, enz., zoals *-aud* van *nigaud*, *bedaud* op het element *-wald*, *-ald* opklimt van *Reginald* (> *Re-naud*, *Grimwald* > *Grimaud*).

Dit suffix *-ard* heeft oneindig veel succes gehad en heeft er nog. Het werd ontleend door het Nederlands: *Beyaart* (uit *bayard*), *bastaard* (*bâtard*), *Blankaara* (*Blanchard*), *rijkaard* (*richard*), enz.

Het werd in die taal ook productief (m. nl. *Leliaert*, *Clauwaert*, — eigennamen: *Cleinaert*, *Dullaert*, *Moyaert*, *Soetaert*, enz.). Ook vleinamen werden ontleend of gesmeed (*Collaert* uit *Nicolas*, *Collard-Hannaert* uit *Johan*, *Cobbaert* uit *Jacob*, *Nauwelaert* uit *Noud-Arnold*, enz.).

Er is weinig twijfel over den oorsprong van dergelijke

benamingen, maar men blijft verlegen bij eigennamen als *Busschaert*, *Poelaert*, *Puttaert*, *Rotsaert*, *Schollaert*, *Broekaert*, *Wallaert*, enz.; waarin klaarblijkelijk toponymen vervat zijn (*bosch*, *poel*, *put*, *rots*, enz.). Is *Busschaert*, iemand die zich onderscheidt door zijn wonen in een bos, zoals *Hoornaert* en *Waffelaert* — ten minste op het eerste gezicht — personen zijn in verband te brengen met *hoorn* en *wafel*. Men zou het kunnen denken, indien het aantal van die formaties betrekkelijk gering was en... indien onder de plaatsnamen zovele benamingen niet voorkwamen die op *-aard* uitgaan. MANSION heeft enige voorbeelden daarvan aangehaald (1), maar in de lijsten van DE FLOU en in ons werk (*Origines des Noms de Communes*, etc.) vindt men er veel meer: *Paddenaard*, *Dossaard*, *Houwaard*, *Mijtenaard*, *Pijpaard*, enz. (2).

Geen twijfel aldus dat er een toponymisch element *-aard* bestaat.

Instinctmatig denkt men aan nl. *aarde*, des te meer daar bij vele toponiemen wel *-aarde* geschreven wordt: *Galmaarden*, *Oudenaarde*, *Schoonaarde*, *Eksaarde*, *Zwijnaarde*.

MANSION heeft nochtans gelijk deze spelling als volksetymologisch te beschouwen en het element *-aard* te vereenzelvigen met het mnl. *aert* dat gezegd wordt van „bouwland, vaste grond, landstreek”.

Vreemd genoeg is er geen verwantschap tussen *aarde* en *aard*, die nochtans zo dicht bij mekaar staan zowel wat den vorm als wat den inhoud betreft: *aarde* staat namelijk voor *eerde* en is verwant met gr. *era* („*aarde*”, ohd. *era* „*aarde*, land”; cymr. *erw* „*velde*”). *Aard* daarentegen spruit uit germ. **arthu* „landbouw” voort en is verwant met

(1) *Bestand.*, bl. 3.

(2) Zie *Orig.*, s. v. *aard*.

ags. *earð* „woning”. Het is een afleiding uit den welbekenden wortel *ar* „ploegen” (lat. *aratrum*, gr. *arotron* „ploeg”, o. sl. *orati* „ploegen”, enz.).

Aard is dus zonder twijfel oorspronkelijk een „ploegland” geweest, maar in 't Nederlands heeft zijn betekenis zich ontwikkeld tot „veld, open plaats” en o. m. „land bij een rivier, aanlegplaats” (1).

Het schijnt ons niet van belang ontbloeit een zekere classificatie aan te geven van de plaatsnamen met *-aard* „grond”, gebruik makende niet alleen van de vormen die men onder de namen van gemeenten en gehuchten vindt maar ook van de toponiemen die in familienamen bewaard zijn.

1° Eerst, heeft men een grote categorie van namen die de NATUUR van den grond — van den „aard” — aanduiden.

Een der beste voorbeelden is *Houwaert*. Brab., [1151. *Halderth*] dat staat voor **halde-aard* „hellende grond”, een benaming door dit heuvelachtig dorp best verdiend; *Pollaert* (te Werken) en *Poelaert* (PN) wijzen op polders of moerassen en zo waarschijnlijk ook: *Peelaert* (PN) (naar de *Peel*, moeras in Limburg), *Broekaert* (PN), *Plaschaert* (PN) (in verband met plassen) *Meerschaert*, enz. *Puttaert* (PN) is een land met putten en *Dobbaert* (PN) een met *dobben* = „veenkuilen”.

Dossard (LINDEMANS, *Top. en Dial.*, II, 140) is „grasland” (m. nl. *dos* „weide”) zoals *Groesaert* (PN) (Vgl. *Groeze*, *Groeslare*, *Grosage*, enz.).

Schokaard (te Kortenberg), indien verwant met mnl. *schokken* „weifelen” is een „onvaste grond” zoals men heeft in moerassen. In ons artikel over *Onvaste gronden*

(1) MANSION, *Bestand.*, 3.

in de toponymie, hebben wij vele benamingen van dien aard vermeld.

Bollaard (te Wijtschate) is ook een grond die „bolt” (1).

Krookaard (te Asse) is een weide in de kronkelingen van een beek.

Schollaert (PN) is een land met schollen of kluiten.

Lobbaert (te Zetrud) is „malse aarde” (mnl. *lobbe*) (2).

Dellaert (PN) is misschien een veld in een *delle* (vallei) (3).

Rooiaert (PN) is waarschijnlijk een ontginning (*rode* > *rooi*).

Kallaert (PN) schijnt een „*kale*, naakte grond” te zijn (Vgl. *Kallo* voor *kaluwlo*).

Rotsaert (PN) is klaarblijkelijk een steenachtig land en *Tratsaert* (PN) een grond met *tras* „tufsteen”, *Kaaiard* (te Staden), een land met keistenen (m. nl. *caey*).

Wat nu te denken over *Pinkaart* (te Ardoeie) (= *Pinchart* te Ottignies)? Is het een puntige akker (mnl. *pink* „punt”) of een grond met glanzende deeltjes (nl. *pinken* „fonkelen”)?

Op den vorm van de akkers zouden ook wijzen: *Heppenaert* (*heppe* = bijl) (te Maaseik), *Cnockaert* (PN) „puntige akker”.

Kaakaard (te Opwijk) „grond op een rand of een oever”; *Koeckaert* (PN), grond op een rond heuveltje, *Spooraard* (te Proven), „grond met wagensporen”.

Voor *Ploegaert* (PN) is geen uitleg nodig.

2° Samenstellingen met ADJECTIEVEN vinden wij in *Steyaert* (PN) „vaste grond”, *Steylaert* „steile helling”. *Vrankaard* (te Wortegem) is een „vrij land” (Vgl. *Vrankrijk* te Opwijk). *Blankaard* (te Woumen) is een „witte grond” (De Persoonsnaam *Blankaert* is dikwijls iemand

(1) Vgl. *Bollo*, *B(ol)landen*, enz.

(2) Vgl. *Schoolbergen* te Kessel-Lo.

(3) Vgl. *Dilbeek* voor *Delbeek*.

met blank gezicht — Vgl. fr. *Blanchard*). Hier is de plaats om *Oudenaarde* te vermelden, waarin *aarde* het woord *aard* heeft vervangen en dat, zeer waarschijnlijk, wijst op een aanlegplaats of een oever bij de Schelde, die vroeger in gebruik was dan een andere.

3° Dikwijls ontleen deze toponiemen hun naam aan een VOORWERP, waarmêe zij in betrekking staan.

Een treffend voorbeeld daarvan is *Galmaarden* „akkers voor schoven” (germ. *galma*) (vgl. *Groot-Gelmen*) waarvan een synoniem waarschijnlijk in *Schovaert* (PN) te vinden is (vgl. den persoonsnaam: *Schoofs*), terwijl *Mijtenare* (te Geluwe — vroeger *Myttenaerde*, DE FL.) een grond is waarop mijten staan.

Doornaert (PN), integendeel, is een land met doornstruiken (vgl. *Deurne*, *Dworp*).

Pijpaart (te Beernem) is een grond vol konijnenpijpen of bij een riooltje gelegen (neerl. *pijp*).

Speekaart (te Lede) is een land met stokken (*speek*, *spak*) bedekt, wat ook de betekenis is van *Stobbaert* (PN) die toch wel in verband te brengen is met mnl. *stobbe*, *stubbe* „boomstronk”.

Bij de bossen, heetten zekere akkers *Busschaert* (PN), *Boschaert* (PN) of *Houtaert* (PN).

4° In verband met de GEWASSEN sprak men van *Boukaert* (beuk?), *Sleeuwaert* (sleeuwdoorn), *Palmaert* (PN) (palmboom = beiksboom), *Hulstaert* (hulst), *Bisaert* (te Steenkerque), *Liscart* (PN) (lis), *Wortelaert* (PN) (wortel).

Men heeft ook *Blommaert* (PN) en *Bloemaert* en misschien staat de gemeentenaam *Grosage* voor **gros-ard-is* „grasland”, zoals *Gammeruges*, de Franse vorm is van *Galmaarden*.

5° DIEREN vindt men in *Zwaanaarde* (te Sinaai), *Paddenaard* (te Westkapelle), *Goezenare* (te Maldegem — 1435 *Goeseaert*, DE FL.). In dit laatste leeft de ingweonse

vorm van *gans* voort, zoals in *Goezevoorde*, *Goezedam*, enz.

Ook heeft men *Wolfaert* (PN) en *Vossaert* (PN) die twijfelachtiger zijn, terwijl *Lampaert* zeer waarschijnlijk een grond is voor lammeren (mnl. *lamp* „lam”).

Zwijnaarde is eerder een volksetymologie voor *Zwin-aarde* „land bij een inham”.

Boonaert (PN) is klaarblijkelijk geen „land voor bonen”, maar een vernederlandsing van fr. *Bonnard* „goedzakig”.

Wat *Smissaert* (PN) betreft, aarzelt men tussen „land bij de smidse” of „iemand van de smidse”, een vorming in den aard van *Naeyaert* (PN) „een die naait”, *Duyckaert* (PN) „een die duikt = zich verstoppt”, *Metsaert* (PN) „een met een metse = klots”, enz.

Men dient op zijn hoede te zijn tegenover vormen ontstaan door de toevoeging van een epentetische *t*. Dit is namelijk het geval voor zekere samenstellingen met *laar*: *Hillaard* (te Kortemark) b. v. is klaarblijkelijk de zelfde naam als *Hillaar* (te Lokeren), „laar op den heuvel”, *Mellaar* (te Lummen) verschijnt in persoonsnamen als *Mellaerts* (een van die genitieven, die zo gewoon zijn in Limburg: *Broeckx*, *Beckx*, *Breuls*, *Mols*, *Kerckx*, *Berx*, *Brems*, enz., benamingen aan plaatsen ontleend) en betekent: „mulle, malse grond”.

Cauwelaert (PN) is waarschijnlijk ook hetzelfde als *Kauwelaar* (te Langemark) „laar met kauwen” (soort kraaien).

In de persoonsnamen, kunnen ook samenstellingen met *paard* aanleiding geven tot twijfelachtige gevallen. Indien b. v. *Colpaert* (PN) welzeker een paard is met een *kol* (witte plek), kan men zich afvragen of de bekende familienaam *Stalpaert* op een paard wijst dat in de stal blijft of op iemand die stalpt (met grote, hoorbare stappen lopende) (1).

(1) Een voorbeeld van de veelvuldige mogelijkheden die zich

Het is volstrekt zeker dat vele andere samenstellingen met *aard* „grond, bouwgrond”, onder de „lieux-dits” zullen gevonden worden. Moge die eerste poging van classificatie er toe bijdragen ze op juiste wijze te interpreteren en te classificeren. Op een paar uitzonderingen na behoren zij niet tot de oudste laag van de toponiemen maar zij kunnen ook niet zeer jong zijn, daar het woord *aard* „akker” al lang uit het gebruik is geraakt.

bij de interpretatie van persoonsnamen van dezen aard voordoen is de familienaam: *Grootaerts* of *Grootaers*. Het is de patronymische genitief ofwel: 1° van *groot-aart* „iemand die al te groot is van gestalte” — vg. *Zoetaert*, *Cleenart*, *Rijckaert*; 2° of van een geografische samenstelling: *grote aard* „groot bouwland”, maar, in feit, veel waarschijnlijker van *groot-Aerts* (= *Arnolds*), een smeding van denzelfden aard als *Kleinjans*, *Grootjans*, enz.